

De 'Geest van Maju'

Honderd jaar geleden zag het er al naar uit dat elektriciteit een belangrijke rol zou gaan spelen in de verlichting van straten, huizen en pleinen. Het heeft nogal wat voeten in de aarde gehad eer het écht zover was. Het gaslicht liet zich niet zomaar de laan uitsturen en de prijs van elektriciteit vormde heel lang een struikelblok.

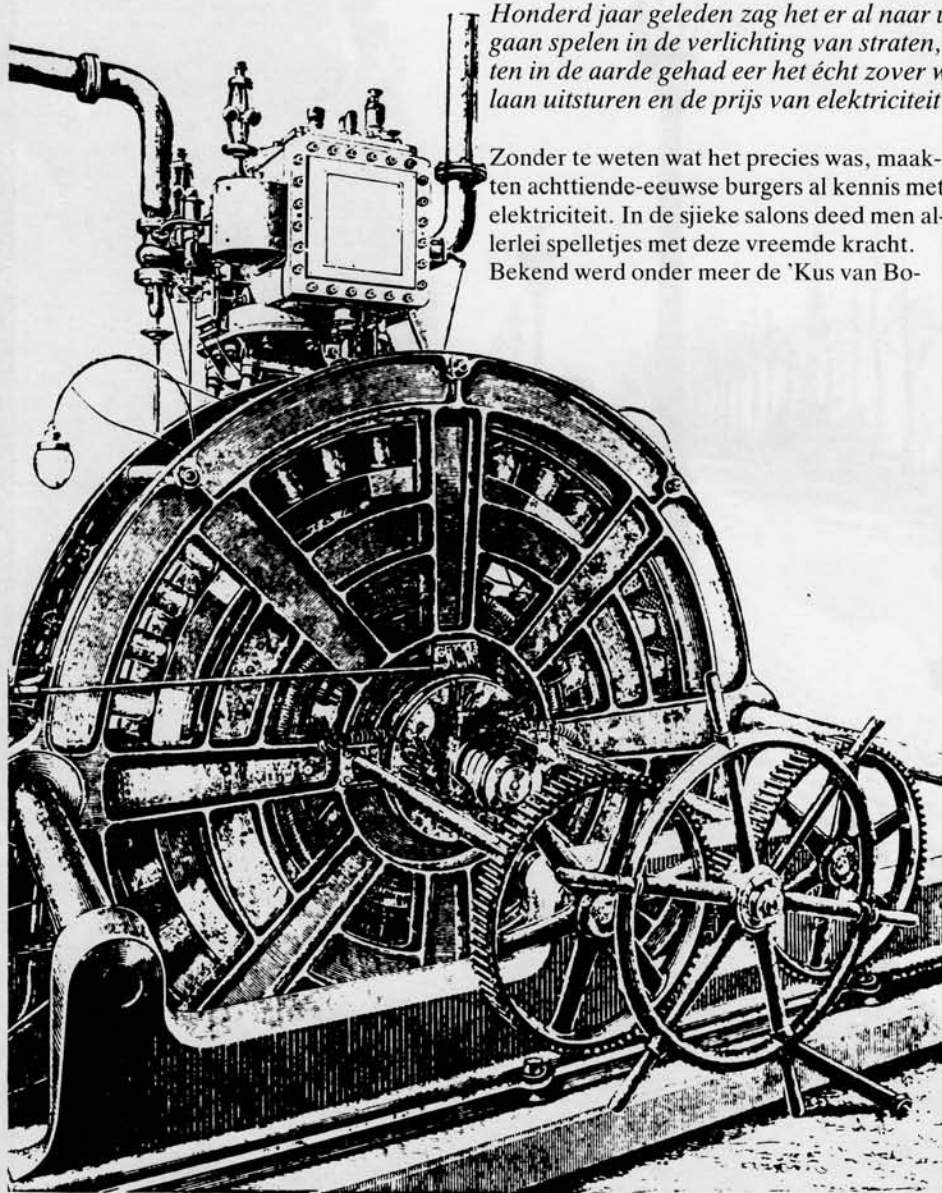
Zonder te weten wat het precies was, maakten achttiende-eeuwse burgers al kennis met elektriciteit. In de sjieke salons deed men allerlei spelletjes met deze vreemde kracht. Bekend werd onder meer de 'Kus van Bose', die niet door de heer Bose, maar door een geëlektrificeerd meisje werd toegediend aan diens nietsvermoedende gasten. De sensatie laat zich raden.

Die was er niet minder om toen een eeuw later ook het grote publiek mocht meegenieten van deze kracht, waarvan men de achtergrond nog steeds niet had doorgrond.

Op kermissen was 'De Geest van Maju' te zien, een lichtspel van Levie Kinsbergen, één van de voorlopers van de Nederlandse elektrotechniek. Met behulp van lantaarns, spiegels en lenzen liet hij allerlei geesten en spoken op zijn kermistoneel verschijnen. 'De Geest, De Geest, De Geest, Maju berigt, dat hij is gearriveerd met zijne koninklijke gepatenteerde optische toestellen, om gedurende de kermis te vertoonen zijne eenige wondervolle en onnavolgbare illusie, genaamd: De Geest'.

Zo'n honderd jaar geleden maakte de elektrotechniek zoveel vorderingen, dat serieuze toepassingen van elektriciteit binnen bereik kwamen. Het leger zag wel wat in de elektrische ontsteking van mijnen het gebruik van elektrische zoeklichten. De kustwacht rustte er een aantal vuurtorens mee uit. Ook de negentiende-eeuwse horeca maakte dankbaar gebruik van het nieuwe licht.

Krasnapolsky in Amsterdam is wel het bekendste voorbeeld van een horeca-exploitant, die zijn gaslampen liet vervangen door het moderne elektrische licht. In Rotterdam trok het Grand Café du Passage, waar 172 gloeilampen waren aangebracht, ook veel belangstelling en de bewondering was groot.

Zo was één van de aanwezige journalisten zeer te spreken over de lampen boven de leestafel, die 'op zeer doelmatige wijze' waren aangebracht, 'daar het licht van de kroon naar beneden is gericht in plaats van naar boven.' Men was toen zo gewend aan gaslicht dat een dergelijke vergelijking tussen gas- en elektrisch licht voor de hand lag. De flakkerende, walmende gasvlammen hadden als groot nadeel, dat de temperatuur fors steeg en de lucht er niet frisser op werd. Toch waren er wel tegenstanders van elektrisch licht, die zonder blikken of blozen beeerden, dat juist het gaslicht, door zijn hogere temperatuur voor een betere ventilatie zorgde. En dat terwijl de kwaliteit van het geleverde gas vaak heel veel te wensen overliet. De walmende gasvlam kon slechts proberen de grote hoeveelheid roet zo eerlijk mogelijk te verdelen over behang, meubels en vloerbedekking. Nee, elektriciteit had 'slist grote voordelen.

Voor- en tegenstanders van elektriciteit bestreden elkaar op allerlei manieren en het was lang niet altijd duidelijk wanneer van overtuiging en wanneer van belang sprake was. De eigenaren van de gasfabrieken hielden de ontwikkelingen op elektrotechnisch gebied in ieder geval in de gaten.

De gasverlichting had de petroleumlampen nog maar voor een deel verdrongen en nu was er al weer een nieuwe kaper op de kust: elektriciteit. Had het nog wel zin om nieuwe investeringen te doen in gaslicht als elektriciteit die investeringen in één klap waardeeloos kon maken?

Veel gemeentebesturen, die zelf gasverlichting ter hand wilden nemen en de particuliere gasfabrieken wilden uitkopen, zaten met datzelfde probleem. Moesten ze enthousiaste 'elektrotechnikers' vrij baan geven, met het risico dat ze daarmee de concurrentie 'innenhaalden? Of moesten ze dergelijke, gevaarlijke initiatieven zo vlug mogelijk de grond inboren? In dat geval bleven haar bewoners van elektrisch licht verstoken tot het moment, dat de gemeente zich geroepen voelde zelf elektriciteit te gaan leveren. Optimisten beweerden dat het niet zo'n vaart zou lopen met de concurrentie van elektriciteit: 'Niettegenstaande de spoorwegen is het verbruik van paarden toegenomen en het gas heeft noch de olie noch de stearinekaars gedood.' Maar de schrik zat er goed in en wie wilde weten hoe het stond met elektrisch licht kon nog het best te raden gaan bij hen die door de 'opgaande zon' het meest werden bedreigd: de gastechnici. Elektriciteit had, vooral in het begin, ook een aantal nadelen. Tot de uitvinding van de transformator waren de centrales gedwongen laagspanning te leveren, omdat de lampen nu eenmaal niet veel meer dan 110 volt konden verdragen. Die laagspanning kon je niet over erg grote afstand vervoeren omdat er dan te veel verlies optrad. Bij hoogspanning had je dat probleem niet, maar door de hoge voltages werd het aanraken van de draden een veel minder leuke bezigheid dan de

'Kus van Bose'. Het eerste dodelijke slachtoffer viel al in 1879 en velen na hem moesten hun aanraking met de dood bekopen. Jarenlang bestond grote onduidelijkheid over de kosten van elektrisch licht. Door de snelle technische ontwikkeling werden die kosten steeds lager. Veel pioniers verkeken zich op de bereidheid van hun klanten om iets meer te betalen voor elektrisch licht en zagen hun enthousiasme beëindigd door faillissement.

De technische ontwikkeling van het gaslicht stond natuurlijk ook niet stil en de uitvinding van het gaskousje, bij menig kampeerder bekend, maakte dat licht niet alleen beter, maar ook een stuk goedkoper dan voorheen. Daardoor wist het gaslicht haar bestaan tot ver in de twintigste eeuw te rekenen.

In het begin van onze eeuw moesten de meeste Nederlanders zelfs nog overschakelen van petroleum op gas. Het luxere elektrisch licht zou pas veel later binnen het bereik van ieders beurs komen. Diegenen die het konden betalen wilden alles nog het liefst bij het oude houden en omdat je gas- en olielampen lager kon draaien, moest dat met elektrische lampen ook kunnen; een wens waar de lampenfabrieken graag aan toegaven.

Op enkele uitzonderingen na, werden de elektriciteitscentrales het eerst gebouwd in steden en industriële centra. De elektrificering van het platteland had meer voeten in de aarde en kwam pas na de eerste wereldoorlog goed op gang. Naast de gemeentelijke zorgden nu ook de provinciale elektriciteitsbedrijven voor de verbreiding van elektriciteit.

Heel langzaam kreeg elektriciteit een plaats in onze maatschappij. Het elektrische licht verdrong het gas, de elektromotor verdrong stoom en zelfs de elektrische kookplaat en het straalkachelkje kregen een, zij het bescheiden, plaats. Een leven zonder elektriciteit is nu moeilijk voor te stellen, maar het is goed te bedenken, dat het bordje 'elektrisch licht, geen lucifer nodig, niet zo oud is en dat nog niet zo lang geleden de monden wagenwijd openvielen bij het zien van 'De Geest van Maju'.